

Un jove mestre a la Guerra Civil

L'EDUCACIÓ: FACTOR DE CREIXEMENT HUMÀ I COLLECTIU

Durant la República, el Govern central i la Generalitat s'esforcen de valent, especialment durant el Bienni Progressista (1931-1933), per consolidar un ensenyament públic de qualitat. Les autoritats del Govern de l'Estat i les de la Generalitat estan convençudes que la millora del país implica necessàriament canviar l'escola i l'educació. És significatiu que els historiadors parlin de la «República dels mestres». El decret de bilingüisme promulgat a finals d'abril de 1931, la política de construccions escolars, el nou pla d'estudis, etc., són una mostra d'aquesta voluntat renovadora per part del Govern central. La Generalitat, per la seva part, crearà l'Escola Normal sota els paràmetres d'assaig pedagògic; reprendrà les Escoles d'Estiu, un espai de formació permanent per als mestres en exercici, etcètera.

Les autoritats republicanes catalanes i les espanyoles no escatimen esforços per millorar l'ensenyament. Es vol que tots els infants del país rebin un ensenyament de qualitat i gratuït; científic, basat en l'observació i l'experimentació, que segueixi els postulats de les propostes pedagògiques que es practiquen en les democràcies europees; un ensenyament laic, democràtic, respectuós amb la consciència dels infants. Des del seu exili mexicà, la mestra Bargalló, reconeguda docent, ho resumia amb aquestes paraules: «Nosaltres els ensenyàvem a pensar, no pas a emmagatzemar».

LA REVOLUCIÓ A L'ESCOLA

A la segona meitat de juliol de 1936, amb l'aixecament militar contra la República, i a Catalunya, la derrota dels rebels i l'esclat revolucionari, la radicalització

social i política també arriba al magisteri i a l'escola. S'ha acabat el període de la República en pau i comencen uns anys de República en guerra (juliol de 1936 - febrer de 1939). A finals de juliol, el Govern català promulga el decret de creació del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), l'aportació més radical en l'àmbit educatiu i en el camp escolar.

Joan Triadú, un jove de setze anys que s'iniciarà en la tasca docent el 1938 en una escola de Granollers, ho recorda al cap de molts anys amb aquestes paraules: «Hi ha dues iniciatives de la Generalitat "revolucionària" que han donat la volta al món: el decret de col·lectivitzacions i l'opció educativa del Consell de l'Escola Nova Unificada, el CENU. En tots dos casos la Generalitat va tirar pel dret i en tots dos, per acabar-ho d'adobar, des del planteig llibertari, propi de la tradició anarco-sindicalista dominant de l'obrerisme català, associada en aquell moment a una línia minoritària molt combativa i autòctona del marxisme heterodox que Orwell va immortalitzar».¹

Certament, el caràcter revolucionari d'aquest document programàtic es posa de manifest en el preàmbul del decret de creació. Afirmar: «la voluntat revolucionària del poble ha suprimit l'escola de tendència confessional. És hora d'una nova escola, inspirada en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana». Per tant, es tracta de crear una escola «inspirada en el sentiment universal de solidaritat i d'acord amb totes les inquietuds de la societat humana i a base de la supressió de tota mena de privilegis».²

ESCOLA I BOMBES

És en aquest clima de revolució a Catalunya i de guerra declarada en altres indrets de l'Estat que el jove Triadú s'estrena com a mestre. Ho fa fora de Barcelona, on té la família. Se'n va a Granollers, una ciutat d'uns tretze mil habitants. Durant els anys de la República en pau, a la població hi ha diferents tipus d'escoles: les de l'Estat, les privades religioses masculines i femenines, i les privades no religioses. L'esclat revolucionari canvia profundament aquesta situació arreu del país.³ Edificis cremats o confiscats, frares i monges perseguits i assassinats, etc. Segons la historiadora Rosa Serra, a la capital del Vallès Oriental, la xarxa escolar dels anys revolucionaris la componen els grups escolars Ferrer i Guàrdia, Concepció Arenal i Lluís Castellà; els parvularis Lluís Bello i el número 1 (carrer del Corró al

1. Són paraules de Joan Triadú en el pròleg a ROSA SERRA I SALA, *L'ensenyament primari a Granollers durant la 2a República (1931-1939)*, Granollers, Rosa Serra, 2003, p. 11-12.

2. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Projecte de l'Escola Nova Unificada*, Barcelona, 1936.

3. GENERALITAT DE CATALUNYA, *Projecte de l'Escola Nova Unificada*, Barcelona, 1936, p. 1

xamfrà amb el carrer de València), i les Escoles Unitàries de Palou. Hi han desaparegut les escoles confessionals.

En començar el període del CENU, a Granollers hi ha censats 2.407 alumnes. Aquest padró, però, canvia ben aviat amb l'arribada de nens i nenes procedents d'altres territoris que fugen de les zones de guerra. També entre els mestres hi ha mobilitat. N'arriben de nous degut a la nova planificació escolar establerta per la Generalitat; d'altres s'han d'incorporar al front per necessitats de guerra, etc. La mobilitat entre els mestres és una constant a mesura que la guerra avança, de la mateixa manera que la guerra també provoca trasllats d'escola d'alguns nens i nenes.

Triadú arriba a Granollers el gener del 1938, té setze anys i ha estat habilitat com a mestre. Coneixem la seva peripècia personal i de mestre perquè escriu un diari. El comença el 17 de gener de 1938; l'acabarà el 30 de desembre de 1940. És un document extraordinari que permet de conèixer com un jove entusiasta amb la feina que fa viu el dia a dia, dins i fora de l'aula, en una situació de guerra. Entusiasme i bombes van de bracet al llarg de tot el diari.⁴

Té la família a Barcelona, però opta per treballar fora de la capital: «Vaig preferir treballar fora de Barcelona, encara que hi hagués hagut plaça. Així a casa una boca menys. També tenia ganes de sortir de casa, de fer-me home, fill únic com sóc. La meva mare ho comprengué, però va venir a acompanyar-me. Vaig estrenar pantalons llargs i americana» (31 de gener de 1938).

En aquell clima dur bèl·lic que va empitjorant progressivament, l'escola se'n ressent. La Generalitat continua esforçant-se per no deixar cap escola sense mestres. Triadú hi arriba quan ja fa un any i mig que es viu una situació de violència i guerra; en una escola que tot i fer esforços per mantenir la normalitat, aquesta cada vegada és més fràgil. Hi va amb il·lusió. S'incorpora al grup escolar Ferrer i Guàrdia, un centre amb dotze mestres i set-cents alumnes; el director n'és Joan Montanyà i Pradera. Ell té a classe els nens i les nenes de nou a onze anys. El jove mestre té conviccions clares: «Sóc un antifeixista de cor i estimo la llibertat i la democràcia social. He escrit una carta als presos encoratjant-los a no deixar-se abatre pel pessimisme» (22 de febrer de 1938).

Li agrada fer classes. Al cap d'onze dies d'estrenar-se com a mestre anota al diari: «He començat el diari de classe. Tinc una taula de matèries a la classe, que he fet jo. Estic content i em torna l'optimisme del primer dia. Els nens s'acostumen a mi i jo a ells. Penso adquirir prestigi, però la qüestió principal és no fer-me pesat ni ser lleuger» (28 de gener de 1938). Gairebé deu mesos més tard, quan ja ha viscut plenament les tensions d'una guerra que cada dia és més a prop, escriu: «Quan sóc a l'escola treballant, a dins de classe, sóc feliç. Sembla que una professió així ha

4. Joan TRIADÚ, *Dies de memòria 1938-1940: Diari d'un mestre adolescent*, Barcelona, Proa, 2001. Totes les citacions directes de Joan Triadú s'han extret d'aquesta edició.

d'omplir tota una vida al qui la sàpiga estimar. La vida a la classe es basa en el nervi del mestre, en el cor del mestre, en l'ànima del mestre, coses impalpables que han d'arribar als alumnes. La classe és el resultat d'una col·laboració constant» (3 de novembre de 1938).

A finals d'any, a punt de caure Granollers en mans dels rebels, reflexiona sobre la seva feina i manifesta: «Em distrec estudiant. Voldria ingressar a la universitat algun dia i dedicar-me a ensenyar, però ben preparat. I viure una vida amb amor, amb bondat i amb alegria. Si pogués tornar aquí mateix, a Granollers, però ja fet home. Ara només en sóc un projecte» (28 de desembre de 1938).

A finals del mes de setembre, des de l'institut li proposen de fer classe als alumnes dels primers cursos de batxillerat. La proposta és temptadora i el fa cavillar. Les notes del diari mostren la reflexió madura d'un jove Triadú sobre el present i el seu futur: «No estic decidit, el dubte actua sempre. Tothom es troba igual, té tants dubtes? Hi dormiré, com diu la gent, encara que confesso que el primer pensament ha estat contrari. Temo per les dificultats que poden derivar de la relació entre la meua edat i l'edat dels alumnes. Allà sóc el mestre i la seva preparació no és com la dels de batxillerat. A més, tinc ganes de dedicar-me als treballs literaris i de treballar en la cultura general. En canvi, reconec que pot ésser un pas per a la vida. I si el dono en fals? Mentrestant, estudio català» (27 de setembre de 1938).

Reflexiona sobre la seva feina i el seu futur amb una visió positiva quan, per altra banda, està treballant en un clima ben anòmal, de guerra. Les referències als bombardejos, tant els que es fan sobre Barcelona, on té la família, com, de manera especial, els de la població on treballa i viu, són una constant en el diari. El tercer dia d'escriure ja manifesta: «Han bombardejat Barcelona i ho he sentit des d'aquí» (19 de gener de 1938). A finals de maig viu directament el bombardeig sobre Granollers: «Avui ha estat el dia pitjor que he passat en aquesta fins ara tranquil·la població. Granollers ha estat intensament bombardejat, per primera vegada, per l'aviació enemiga. Cinc avions han sembrat la mort i la desolació a milers de persones!». El bombardeig agafa mestres i alumnes en plena feina: «Ha estat al matí, sí, al matí, a ple sol, un dia com els altres, amb tots els mestres al pati de l'escola. Toquem el xiulet i formem files. Entrem a l'edifici. Nosaltres som els tercers d'entrar pel número d'ordre. Som a dins, sentim que passen els avions però no en fem cas. Comencem a pujar l'escala, ja som a mitja escala, i de sobte l'explosió terrible, seca, tallant, seguida d'altres i del soroll esberlat de les cases que cauen. A terra tots! Jo em quedo dret donant ordres. Tinc nois grans que se m'agafen a les cames plorant com a criatures. Crido l'ordre de sortir de seguida al pati i quedar-nos estirats a terra i prop de les parets. Esperem uns moments i tot seguit entren cridant les mares...» (31 de maig de 1938). Aquesta és la primera, però no la darrera, descripció que fa del bombardeig sobre Granollers.

Malgrat tot, viu intensament la feina a l'escola. S'esforça, llegeix, busca llibres que l'ajudin a fer bé la feina. Usa textos renovadors i catalans: «Al matí hem sortit a passeig tots junts i així semblava que eren molts més. Procuo que observin la natura, però per a molts d'ells és tan vista que no s'hi fixen. *Teatre de la natura*, de Rovira i Virgili, n'és un bon exemple. De text he fet servir el *Llibre de la natura* i els altres de la Protectora, com les *Lliçons de llenguatge* de Galí i les *Lliçons d'aritmètica* de Vandellós». Acaba les notes d'aquest dia amb unes ratlles ben significatives del que passava al país: «Avui fa un any dels Fets de Maig a Barcelona, en què el meu pare va estar a punt de perdre la vida» (4 de maig de 1938).

Escola i bombes; entusiasme i misèria; educació i guerra són els dos extrems que apareixen constantment en el diari. Les ganes de fer un bon ensenyament estan condicionades per la guerra. A la seva escola, com a les de la resta del país, hi ha mestres que són cridats per anar a l'exèrcit, hi ha canvis d'aula, l'assistència de l'alumnat es ressent de la guerra, etc. Ell mateix escriu el 27 d'abril de 1938: «Sembla que m'he adaptat a aquesta classe dels grans. Em preocupa una mica que facin molt més bona lletra que jo. Demà es presenta la lleva del 27. Sembla que a nosaltres ens cridaran a fer instrucció i després ens demanaran. Em sap molt de greu pels pares i també pels alumnes». A començament de 1939, tots els mestres de la seva escola han marxat, només hi queden ell i les mestres: «Resto com a mestre únic a l'escola. Només les mestres i jo. Han demanat les lleves des de la del 1921 a la del 1915, amb homes de més de quaranta anys. La situació és, doncs, molt greu. Ha caigut Valls i, sembla, Tarragona» (13 de gener de 1939). Falten pocs dies per a l'arribada dels rebels a la ciutat.

Al llarg de tot el diari es mostra un mestre jove, tan jove que algunes vegades és confós amb un alumne quan van a una sessió de cinema amb l'escola; un jove adult que estima la feina i que va descobrint que li agrada la docència. Malgrat totes les tensions i inconvenients, llegeix i cultiva el seu esperit. És un jove que es fa gran amb la guerra; que pateix per la família i pels familiars que són al front: «Dos anys de guerra. Comentari? Cap. Moltes pàgines o ni una ratlla. Un record, només, al cosí, l'oncle i els amics del front. Aquí mosquits i alarmes. Gairebé no he dormit. No tenim dret a estar bé» (18 de juliol de 1938). Un jove que estima el país i pateix pel futur.

EL DARRER DIA A GRANOLLERS

El 24 de gener de 1939 tornen a bombardejar Granollers. Troben Triadú a l'institut. Fins al darrer moment al lloc de treball. Les notes que escriu al diari ens mostren la seva personalitat amarada d'amor a la feina i al país: «A tres quarts de dues de la tarda han bombardejat Granollers. Érem al refugi del pati de l'institut.

Les bombes queien molt a prop, xiulaven esgarrifosament i tot tremolava. Al matí, aviat, he anat a l'escola per darrera vegada. M'he emportat tot el que hi havia, que pogués utilitzar-ho l'enemic, a la meua aula. Dia clar, amb un estrany silenci. Només se sent al fons de tot la remor de la corrua de fugitius a la carretera. He arrencat, amb el cor trencat, tot el que hi havia a les parets, fet pels nens i m'he entretingut a estripar molts papers. M'he endut el Diccionari Salvat Català en un volum que vàrem comprar entre tots per noranta-nou pessetes republicanes. Sempre tindrè aquest llibre com a penyora de la col·laboració entre els alumnes i jo per al treball en català. He donat una darrera mirada a un lloc en què he estat molt feliç. Demà voldria anar a casa. Però ara mateix se sent el canoneig i les alarmes són gairebé contínues. Hem quedat que ens estarem tota la nit al refugi. He anat un moment a dir adéu als Srs. Montaña, que m'han obert la porta perquè era jo. Avui deurà ser el darrer dia d'estada a Granollers. A reveure».

El trencament que es produeix amb l'entrada de l'exèrcit rebel, els mal anomenats «nacionals», és profundíssim. Les conseqüències d'aquesta Guerra Civil seran enormes. La guerra s'acaba oficialment el primer d'abril de 1939 però, tal com afirmen alguns dels vencedors, la lluita continua. Triadú continuarà escrivint el diari força mesos. Parla del trobament amb antics companys d'estudis que arriben amb els vencedors. No saben què s'han de dir. El silenci, la por, la repressió cultural, política, lingüística... duraran anys i anys. Enfortit per l'experiència viscuda de jove a Granollers, un Triadú adult serà durant la dictadura que ara comença un puntal tenaç, lúcid i constant per recuperar tot allò que en aquell moment s'ensorrava a Catalunya.

SALOMÓ MARQUÈS
Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana